

ADABIY INGLIZ TILINING SHAKLLANISH TARIXI

Ismoilova M.,

FarDU, talaba

Islom Jurayev,

FarDU, o‘qituvchi

Annotatsiya: Maqolada adabiy ingliz tilining yuzaga kelish tarixi va alohida xususiyatlari tahlil etilgan.

Annotation: The article analyzes the history of literary English and its special features.

Аннотация: В статье анализируется история литературного английского языка и его особенности.

Kalit so‘zlar: tarix, til, qabila, istilo, davr, lotin, grek

Key words: history, language, tribe, conquest, era, Latin, Greek

Ключевые слова: история, язык, племя, завоевание, эпоха, латынь, греческий язык.

Adabiy ingliz tilining variantlari tarixi haqida muhokama qilishdan oldin ingliz tilining kelib chiqish tarixiga e’tibor qaratish zarur. Ma’lumki, ingliz tili Hind-Yevropa tillar oilasining G’arbiy German tillar guruhiga mansub bo‘lib, uning tarixi asosan uch davrga bo‘lib o‘rganiladi. Bular Qadimiy ingliz tili, O‘rta asrlar ingliz tilisi va Zamonaviy ingliz tili. Asrlar davomida ingliz tilini til rivojiga boshqa tillarning ta’siri juda yuqori bo‘lgan.

V asrda German qabilalari (Anglo-sakslar) Britaniya orollariga shimoliy-g’arbiy Germaniyaning turli qismlaridan kelib joylashdilar. Bu qabilalar jangovor qabilalardan bo‘lib, keyinchalik ma’lum guruhi Fransiyaning Brittany coast orollariga ko‘chib ketganlar. Yillar davomida sakslar, anglo qabilalari turli dialektlari va shevaga xos so‘zlarini aralashtirib ishlatdilar va ularning mavjud bo‘lgan tili hozirda qadimiy ingliz tili deb nomlanuvchi tilga aylandi.

Hozirda biz bilgan ingliz tili dastlab lotin va kelt tilining aralashmasi bo‘lib, rimliklar Britaniyaga juda ko‘p yangi so‘zlarni olib kirgan. So‘zlar asosan harbiy

askarlar, xizmatchilar orqali kirib kelgan.[1.47] Masalan: *win (wine), candel (candle), belt (belt), weall (wall)*.

Lekin joy, daryo nomlarining asosiylari qadimiy Kelt tilidan olingan. Masalan: *Kent, York, Dover, Cumberland, Thames, Avon, Trent, Severn*

Xristianlik orqali yanada ko‘proq diniy so‘zlar ham kirib kela boshlagan. Masalan: *church, bishop, baptism, monk, eucharist and presbyter*. Bu so‘zlar lotin tiliga qadimgi grek tilidan kirib kelgan.

Normandlar istilosi bilan ko‘plab norvekcha so‘zlar kirib kelgan, bular asosan Angliyaning shimoliy qismida namoyon bo‘ladi.[2.82] Masalan: *sky, egg, cake, skin, leg, window (windeye), husband, fellow, skill, anger, flat, odd, ugly, get, give, take, raise, call, die, they, their, them*.

Qadimiy ingliz tilining turli yozma manbalari mavjud bo‘lib, bulardan eng mashhuri “Beowulf” dir. Bu eng qadimiy inglizcha epik qahramonlik she‘r bo‘lib, uni yozgan kishining ismi ma‘lum emas. Ammo tilshunoslar fikricha, bu asar bundan 1000 yillar avval yozilgan.

O‘rta asrlarda fransuz istilochilari o‘zlari bilan birga fransuzcha so‘zlashuvchi hokimlarni olib kirdi va fransuz tili davlat ahamiyatidagi asosiy, rasmiy til sifatida ishlatildi. Ingliz tili esa aholining past tabaqasi, oddiy xalq ishlatadigan tilga aylandi. Yillar davomida turli fransuzcha so‘zlar kirib kelib, bu tilni boyitdi.[1.64] Masalan: *crown, castle, court, parliament, army, mansion, gown, beauty, banquet, art, poet, romance, duke, servant, peasant, traitor, governor*.

Chorvachilik, dehqonchilik bilan oddiy aholi shug‘ullanganligi uchun hayvon nomlari inglizcha (*cow, sheep, swine, deer*) ammo oshpazlar o‘z vakillaridan bo‘lganligi uchun go‘sh t nomlari fransuzcha nom bilan atalgan, masalan: *beef, veal, mutton, pork, bacon, venison*.[2.93]

Zamonaviy ingliz tilining paydo bo‘lishi va rivojlanishi 1476-yilda Villiam Kakston tomonidan birinchi bo‘lib Vestminster cherkoviga nashr qiluvchi uskunani o‘rnatganligi bilan bog‘lanadi. U birinchi bo‘lib nashriyotni Angliyada tashkil qildi. Nashriyotni tashkil topishi ingliz tilida standartlik tushunchasini paydo qildi.

Mashhur ingliz yozuvchisi Vilyam Shekspir zamonaviy ingliz tilida na'munalar yozgan dastlabki ijodkordir. Zamonaviy ingliz tilining ham o'z navbatida uch qismga: Renissans davri ingliz tilisi, Inqilobiy davri ingliz tilisi va Britaniya koloniyalari davri ingliz tilisiga bo'lindi. Renissans davri eng ko'p grek va lotin tili so'zlarini ingliz tiliga kirib kelishi bilan izohlansa, ayrim adabiyotlar bu davr Shekspir davri adabiyoti yoki Elizabeta erasi davri deb yuritiladi. XVIII asrlarda esa Inqilobiy ingliz tili davri lug'at boyligida yangi so'zlarni paydo qila boshladi, bular bevosita yangi kashf qilinayotgan texnika vositalari bilan bog'liq edi. Masalan: *trains, engine, pulleys, combustion, electricity, telephone, telegraph, camera*. [3.122]

Britaniyada ishlatiluvchi ingliz tilida butun dunyo uchun maqbul va oson bo'lgan qabul qilingan talaffuz qoidalari bor bo'lib, bu qoidalar tasnifida mashhur lingvist Daniyel Jonesning xizmatlari kattadir. U aytadi: “- Qaysi jamiyat ingliz tilini o'z jamiyati uchun qabul qilar ekan, standart talaffuz qoidalarini qabul qilishga majbur” [4.52]

Garchi ingliz tili dastlab Shekspir davriga kelib o'z hududi Uels, Irlandiya, Shotlandiyada keng tarqalgan bo'lsada, 200 yildan so'ng 1780-yilda Jon Adams ishonch bilan ingliz tili lotin va eski fransuz tilidan keyingi butun dunyoga mashhur til sifatida tanilishini ta'kidlagan edi. 1852-yilda nemis tilshunosi Ekob Grimm ingliz tilini “dunyo tili” deb butun dunyoga jar soldi. O'sha davrlarda tilni koloniyalar ta'sirida keng tarqalishi madaniyat, san'at va savdo munosabatlarini ham keng yoyilishiga asos bo'lgan edi. Bu asosan Afrika va Osiyo davlatlarida sezildi.[5.132]

Demak, turli qit'alarda yangicha ingliz tilining variantlari qo'llanila boshlandi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, ingliz tilidagi ayrim so'zlar iste'moldan chiqib, keyin boshqa qit'alarda saqlanib qolganligini kuzatish mumkin.

Adabiyotlar:

1. “Language Timeline”, The British Library Board.
2. “The Origin and History of the English language”, Kryss Katsiavriades. 1997
3. Иванова И.П., Чахоян Л.П. История английского языка. –М.1976

4. Crystal David. The Cambridge Encyclopedia of the English language. Cambridge University Press, 2003
5. Mugglestone, Lynda. The Oxford History of English. Oxford University Press, 2006